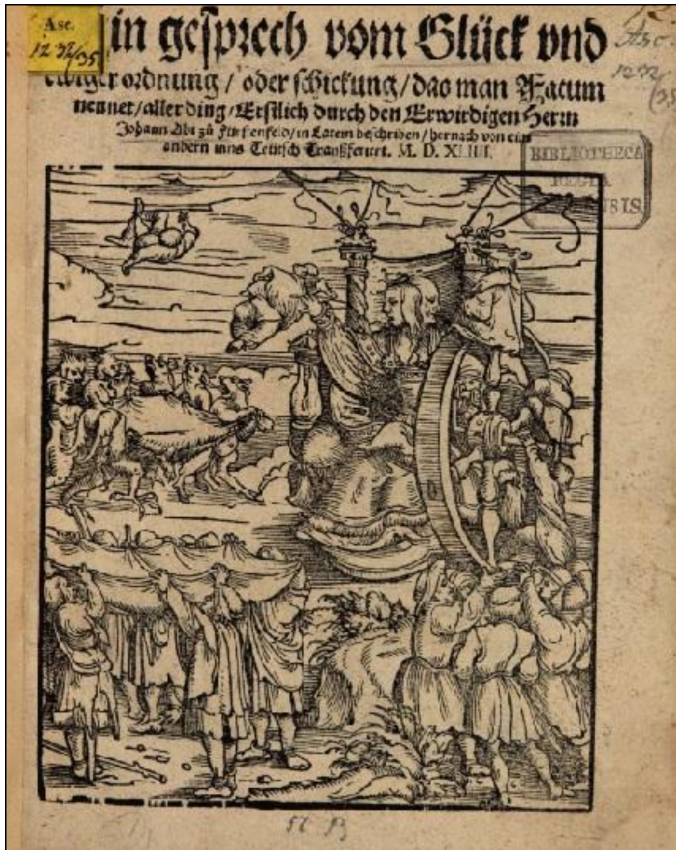

in gesprech vom Glück vnd
ordnung / oder schickung / das man Fatum
nennet / aller ding / Erstlich durch den Erwirdigen Herrn
Johann Abt zu Fürstenfeld / in Latein beschriben / hernach von ein
andern ins Teütsch Transsferiert. M. D. XLIIII.

JOHANNES ALBRECHT PISTOR

EIN GESPRECH VOM GLÜCK VND EWIGER ORDNUNG, ODER SCHICKUNG, DAS MAN FATUM NENNET, ALLER DING

EEN GESPREK OVER HET GELUK EN DE EEUWIGE ORDENING, OFWEL BESCHIKKING, DIE MEN HET NOODLOT NOEMT, VAN ALLE DINGEN

1 5 4 4

vertaling:

Ruud Muschter
∴

Groningen

muschter@home.nl
www.archive.org

26 juli 2018

INHOUDSOPGAVE

BRONVERMELDING

1544, Augsburg

http://reader.digitale-sammlungen.de/resolve/display/bsb10198574.html

INLEIDING VAN DE VERTALER

De hoofdpersonen van dit verhaal, een drieweggesprek, zijn: Theomachus: Iemand die oorlog met de goden voert. Didymus: Christelijk theoloog, plm. 313-398 n. Chr. Paracletus: Pleitbezorger, ook genoemd in het Evangelie van Johannes, als de Heilige Geest.

Een leuke samenspraak met argumenten voor en tegen, over de stelling of de mens door het noodlot, dan wel door God geregeerd wordt. De hoofdlijn is, dat alles wat de goede mensen aan narigheid ondergaan, en de slechte mensen aan geluk, slechts op de voorzienigheid van God valt terug te voeren. De goede mensen worden beproefd en later beloond. De schurken worden later om hun slechtheid zwaar gestraft.

De discussie loopt in het origineel zonder onderbreking door. Omwille van de leesbaarheid, heb ik telkens de spreker op een nieuwe regel laten beginnen.

De tekst bevat diverse gedichten. In de vertaling heb ik het rijmschema niet behouden.

Ruud Muschter

HET OMSLAG

Een gesprek over het geluk en de eeuwige ordening, ofwel beschikking, die men het noodlot noemt, van alle dingen. Allereerst door de eerwaarde heer Johann, abt te Fürstenfeld, in het Latijn beschreven, daarna door een ander in het Duits omgezet. 1544.

DE TEKST

Gesprekspartners.

Theomachus. Didymus. Paracletus.

Theomachus. Och God, hoe ongelijk gaat er eraan toe, dat de wereld zo verwoest, door elkander en verward, en in zo ongelijke ordening en weerzin geregeerd wordt. Want wij zien, dat deze mensen die het minst de eer van God dienen, in alle vrede rustig en goed leven. En degenen die geenszins werken, en slechts hun luiheid en lijfelijke wellust nastreven, hebben geen enkele aanvechting, gebrek of bekommernis, en alle goederen. Daarentegen echter worden degenen die zonder mankeren, uit goddelijke vrees en Zijn heilige woord en evangelie, zich in de liefde jegens de naaste oefenen en slechts al hun gedachten op Gods willen vestigen - en daarop vertrouwen en om Zijnentwille lijden - gehakt en geplukt, in gevangenschap, ellende, armoede, angst en nood, onder het verlies van have en goed, gepijnigd, bedrukt en tot op het merg geknaagd. Waar is dan (waarover iedereen veel roept en zegt) de goddelijke zorg voor ons arme mensen op aarde? Wat zeg je daartoe, Didymus?
DIDYMUS: Ik zie het net zo, dat het zo toegaat, en beklaag mij er ook niet weinig over. Derhalve heb ik menig keer een niet geringe aanvechting, en word in mijn geweten en ganse gemoed bijna bedroefd.
THEOMACHUS: Ik geloof het graag.
DIDYMUS: Daarenboven zien wij veel mensen die in ijdele hovaardigheid, trots, schande, zonde en ondeugd hun leven dusdanig verwoest hebben; dat zij tot grote eer zijn gekomen; zijn opgetrokken en in alle heerlijkheid worden gezet; hoge, machtige ambten regeren; waardige prelaturen verkrijgen; in kostbare klederen gesierd zijn en fluweel, zijde en purper dragend; en daarenboven vrijwel de ganse wereld regeren. Daarnevens moeten de vromen, eerbaren, geletterde en godzalige mensen veracht, versmaad, onderdrukt, niet tot enige eer gebruikt, doch slechts met armoede, alle tegenslagen en

bekommernis gedwongen worden om voor de eeuwigheid - als de schoven op het dak - te lijden, overbodig te zijn[1] en bedrukt. Ja, wil je niet, dat moet je. Dat is een wonderbaarlijk iets, en te erbarmen.
THEOMACHUS: Welaan, ik vraag je echter, om welke reden geschiedt dit? Weet je het? Zeg het mij dan. Waar komt een dergelijke ongelijkheid in het menselijke leven toch vandaan?
DIDYMUS: Ja, dat weet ik in het geheel niet.
THEOMACHUS: Ei, dan is het ook redelijk dat niemand iets afweet van jou of jouw aangelegenheid. Doch wil je de juiste reden van mij weten, met ernst horen en leren?
DIDYMUS: Ja, zeer graag vooral. Want niets kun je mij zeggen dat ik liever zou willen horen, dan precies dat.
THEOMACHUS: Welaan, let op. Alle dingen in de ganse wereld, niet alleen de niet-levende creaturen en schepselen en de redeloze dieren, doch ook hetgeen de mens - als een verstandig creatuur van God - bewerkstelligt of doet, dat wordt allemaal door het geluk en door de eeuwige ordening of beschikking aller dingen, hetgeen de wijzen ‘noodlot’ noemen, geregeerd en uitsluitend naar het welgevallen daarvan verricht, waaraan je ook geenszins moet twijfelen.
DIDYMUS: Tenzij je mij ervan overtuigt, en wel met verstandige, goede, grondige aanduidingen en argumenten, zal ik het nimmermeer geloven.
THEOMACHUS: Geloof je het niet? Welke koning, vorst of overste zou een dergelijk zware en grote onordelijke aanpak aller dingen onder zijn heerschappij dulden, als het niet van bovenaf zou moeten zijn? En aangezien God vanwege ons en ook vanwege al onze aangelegenheden een zorg draagt, zo zou Hij redelijkerwijze ook naar gelegenheid van de zonde en overtreding de boosaardigen straffen, en daarentegen de vromen met gelijke[2] waarde begiftigen.

[1] “schmucken”. Met andere woorden, als nutteloze versiering.
[2] Bedoeld zal zijn: begiftigen met de waarde die past bij hun vroomheid.

DIDYMUS: Dat is waarlijk zo een wonderbaarlijke kwestie, dat ik ook dikwijls betwijfel of God ons wel gedenkt. Doch zie aan, daar komt Paracletus aan. Van hem willen wij horen wat hij over deze kwestie zegt, en of hij ons er iets beslissends over kan zeggen. Paracletus, hier naartoe, naar ons, want wij hebben je onderricht, troost en leerzaamheid hoog nodig.
PARACLETUS: Wat is er aan de hand?
THEOMACHUS: Ik weet niets, om de waarheid te zeggen, waarin ik je onderricht of troost nodig zou hebben, dan alleen in datgene, wat ik gewis weet, en mij er ook niet van laat afpraten, namelijk dat alle menselijke en aardse aangelegenheden op aarde, in de ganse wereld, naar willekeurig believen van het geluk en de eeuwige ordening of beschikking aller dingen geregeerd worden. Heb ik geen gelijk?
PARACLETUS: Wat zeg je daarop? Wat is jouw mening, mijn Didymus?
DIDYMUS: Ik ben waarlijk in deze kwestie zeer twijfelachtig. Derhalve word ik terecht Didymus, dat wil zeggen een twijfelaar, genoemd.
PARACLETUS: O, het is wel een dierlijk verstand dat jou en vele andere mensen in de zin geeft om zo over God te denken, laat staan dat het Hem wordt toegeschreven. Toch geen duivel in de hel zou het zonder bijzondere vrees en beven durven te murmelen. Ach jammerlijke God, want door een dergelijke godslasterlijke mening en valse waan, U betreffend, zou het ganse menselijke leven met een nevel en wolk tussen een labyrint en dwaling van het verstand verduisterd worden. Alle dingen worden daardoor onderdrukt, verdorven en tenietgedaan. Daarenboven worden alle dingen, namelijk die door God en de natuur, of door de profeten tot onderricht en tuchtiging van het menselijke geslacht gesproken en aangeduid zijn, als vergeefs beschouwd. Weet je niet, dat de eeuwige ordening of beschikking aller dingen, het noodlot, door een uitdrukking iets vertrouwelijks[3] zegt, aldus: “Niemand moet het zonder mij

[3] “haimlichers”. Vertaling onzeker. Heeft meer betekenissen.

wagen om andere lieden iets goeds te leren. Niemand moet ook de ander volgen. Ik alleen ben het, die alle dingen heen en weer drijft, uitoefent en regeert. Daarom zijn wellicht alle wetten vergeefs, het rechterambt vergeefs, de overheid, en straf en tucht, en de getrouwe vermaning. Niemand moet zich ook voor iemand anders pijn bezorgen. Alle eer en hartelijkheid[4] zijn ijdel en vergeefs. Daarenboven is alle beloning voor iemand die goed doet, vergeefs. Al werkt gij ook, zal het verloren zijn. Of zo ge het al viert, zou het u geen schade brengen. Wat zou uw grote arbeid u van nut zijn?”[5] Kijk aan, wat voor een fraaie raadgeving je uit deze eeuwige ordening of beschikking aller dingen zou willen ontvangen. Bevalt het je om veeleer deze dwaasheid van het dwaze verstand na te volgen, dan dat je trouw, zalig en waarachtig onderwezen wordt?

THEOMACHUS: Wat ik mij heb voorgenomen te geloven, dat beken ik openlijk met hart en mond, en ik ga er ook niet vanuit dat het anders kan zijn.

PARACLETUS: Hoe staat het met jou, Didymus?

DIDYMUS: Ik denk er net zo over, en word niet zo gemakkelijk omgepraat om er anders over te geloven.

PARACLETUS: Welaan, zo geschiedt het ons net zo, als wanneer een zieke mens in zijn ganse lichaam gebrekkig is en alle hulp van de artsen nodig heeft, en hij de artsen die hem de artsenij bereiden en geven, ompraat dat hij die geenszins nodig heeft, opdat hij niet wat pijn moet lijden. En dat hij veel liever in zulk een ziekte versmacht en eerder uit luiheid in zijn vrije wil jammerlijk sterft, dan dat hij de goede, gezonde raadgevingen der artsen en hun kunst volgt en gezond wordt. Of zoals een schip moedwillig, zonder alle scheepslieden, voor zichzelf in de hoogte van de zee zou willen oplopen, in de mening dat het geen stuurlieden, patronen of kapiteins nodig heeft, en er zulk een noodlot of onweer kwam dat het zich op de

---

[4] “herzligkeit”. Mogelijk wordt inspanning bedoeld.

[5] Hier lijkt de vermeende toespraak door het noodlot, weer over te gaan in de discussie.

rotsen zelf moedwillig liet verpletteren en vernietigen. Zo verloopt het aldus waarlijk ook met ons. Aangezien wij de kern van het ware onderricht verachten, zal het verstand van de mens op de gevaarlijkste rotsen en stenen van alle dwaling verpletterd, verleid en verdorven worden. Doch ik verzoek je, aangezien je thans in zulk een voren vermelde[6] opinie en brutale en epicurische bestrijding van je voornemen verstrikt bent: wil je derhalve geenszins voor de nooddruft van lijfelijke voeding (ik wil thans niets over het heil van de ziel zeggen) werken, en een dergelijk - zoals je zegt - eeuwige ordening aller dingen zijn gang laten gaan, haar gebod volgen en eraan toegeven?
THEOMACHUS: Ja, wij willen eraan toegeven en dat is ook redelijk.
PARACLETUS: Ei, dan zullen wij ook onze dienaren, al handelen zij ook slecht, onredelijk straffen. Wij mogen dan ook de ongehoorzamen niet berispen, die zo een onmatig, onordelijk leven leiden en er geenszins van afwijken; en onze kinderen niet tot tucht en gehoorzaamheid opvoeden; de onderdanen niet tuchtigen; tegen niemand een rechtsvordering instellen; of, wanneer hij kwaad heeft gedaan, hem aanklagen. Daarnevens ook niet aan een enkele wet onderworpen zijn.
THEOMACHUS: Kort gezegd, het moet dus gaan zoals het noodlot - dat wil zeggen, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen - het hebben wil en beschikt. God geve[7] dat wij slapen, waken, werken of in ledigheid gaan. Daaraan is niets gelegen.
PARACLETUS: Zo mag ook een boer geen paard of os in de ploeg spannen. Niemand mag hakken, maaien of op de akker werken; in het geheel niets zaaien; ook de tijd van het jaar niet in acht nemen; noch met alle ijver voor dit alles een plan opstellen. Waarom zou hij de koude, de regen, vorst, hagel, bliksem, donder en ander onweer van het jaar zozeer vrezen? Waarom zou hij zijn zeis wetten, de sikkels bij elkander zoeken.

[6] “obberürter”.
[7] Onduidelijk.

Hij mag ook niets maaien, snijden of dorsen. In het geheel niet enten, inplanten, de bomen van rupsen ontdoen, besnijden, of de wijnranken opbinden[8]. Kortom, allerlei boerenarbeid zou hij aan de kant moeten leggen en dan iets doen. Alleen thuis bij de kachel zitten; peren stoven; lui zijn; op de rug[9] liggen; slapen; of bij tijd en wijle, om de verveling te verdrijven, spelen; afleiding zoeken; zingen en niets dan vrolijk zijn. Want zoals de eeuwige ordening of beschikking aller dingen het verordineerd heeft, zo komt het vanzelf, vult voor jou je huis en voorraadkelder, en geeft je zo genoeg, dat je ook de gebraden duiven vanzelf gewillig in de mond vliegen. Kijk naar je fraaie noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen.

DIDYMUS: Je lacht zeker, doch het is waar en niet anders, net als de parcae. Dat zijn drie godinnen, bedacht door de heidenen, gesteld boven het ganse menselijke geslacht, die ook eenieder zijn bestemde tijd, leven en dood verordineren, te allen tijde spinnen, en ook hun spindel - dat is het leven der mensen - wonderbaarlijk heen en weer sturen. Hoe meer zij arbeiden, des te minder vrucht hun daaruit ontspringt. Aldus moeten wij ook hier het noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen beoordelen en beschouwen.

PARACLETUS: O, jullie zijn onzalige, dwaze mensen. Zo je wilt, zal ik je goed tonen wat de eeuwige ordening of beschikking aller dingen is en vermag.

DIDYMUS: Ja, dat zou ik graag willen. Ik begeer het te horen.

THEOMACHUS: Voor zover je er heel wat van weet en naar waarheid spreekt. Doch zoveel dunkt mij, beken je zelf, dat je er in het geheel niet vanaf weet, aangezien je er zo hevig tegen bent en je er ook aan ergert. Doch vertel op.

PARACLETUS: Welaan, neem dan uit de gemeenschap aller mensen het boerenbedrijf weg, en alle handel op het land en water; de kunst der scheepslieden. Laat alle handwerk stoppen, zodat er ook geen smid, timmerman, metselaar, wever, wevers-

[8] “zaiffen”. Vertaling onzeker.

[9] “pruck”. Vertaling onzeker.

gezel[10] en schoenmakersgezel[11], en in het geheel geen handwerksman tot nut van onze dagelijkse voeding meer over is. Dan zul je allereerst juist en ten overvloede goed erkennen wat de werken van deze eeuwige ordening of beschikking aller dingen - wat jij het noodlot noemt, hetgeen ook de constantheid is - vermogen. Of laat de handwerkers in hun wezen en hoeveelheid blijven zoals ze zijn, en ook andere handel in zijn werk bestaan. Doch laat geen mens daarnevens zorgen of vooruitstrevend zijn. Laat niemand een huishouding voeren, doch laat eenieder zich op het noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen verlaten; dan zal hij pas dit noodlot, het nut en de vrucht leren kennen. Daarnaast zou ook hij, die zich op het noodlot verlaat en alleen dat vertrouwt, een zekere ervaring van de aard en eigenschap ervan hebben, wanneer hij zijn rente en geld en de huishuur moet geven en de schulden betalen, terwijl hij dat niet kan, arm is en geen uitweg ziet. Niemand geeft hem iets, gaat met hem om[12], of vertrouwt hem. Zo komt hij aan het noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen vragen of het hem geld wil lenen, of voor hem borg wil staan, de schulden wil betalen en hem wil bevrijden. Kijk wie hem antwoord geeft. Doch wil je liever horen wat de heilige muzen over een dergelijk noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen gezongen hebben?
DIDYMUS: Ja, gaarne en veel liever.
PARACLETUS: Dezen zingen aldus:

Wanneer niets op aarde een tijdlang leeft
waarin eigen macht vergewist is
Alleen het noodlot door zijn kracht
Heeft deze eigenschap in zich
Dat het ordent en alle dingen beschikt
Naar zijn welgevallen

[10] “Hauszknap”.
[11] “Schuszgesel”. Hiermee kan ook een weversknecht bedoeld zijn.
[12] “leicht (...) im.”

Dus onze moeite is vergeefs
Ja, wat op aarde iemand doet
Geen vroomheid geeft nut, geen slechtheid schade
Vrij zijn alle zonden en misdaden
Ook wie altijd eerbaar leeft
En al zijn dagen naar deugd streeft
Moet daarom nog niet geprezen zijn
Omdat het noodlot zulks ingeeft
En hij daartoe gedwongen werd
Het past ons niet een dief te straffen
Want als hij steelt, moet hij dat doen
Daartoe dwingt hem reeds het noodlot
Doch wie is hij wien dit bevalt
En niet gewillig de eer nastreeft
Waartoe niets hem drijft nog dringt
Tenzij hij gedwongen is door zijn eigen geweten
Zoals wij dan alle dagen zien
Eenieder doet wat hij vermag
Niemand vraagt erom uit eigen moed
Wanneer hem zulks goeddunkt
Wie zegt ook dat het ooit goed zou zijn
Wanneer de moordenaar een man doodslaat
En ermee weg komt zonder enige boete
Meen je dat het nu eenmaal zo zijn moet
Doch ik plaats het in Gods macht
Die alle dingen weet en vooraf beschouwt
Want onze wijsheid is vergeefs
Voor Hem een dwaasheid zonder alle kunst
Hij doe en handele zoals Hij wil
De mens moet zulks bevallen.

Dit alles zingen ons de muzen over het noodlot.
THEOMACHUS: Dan nog zou derhalve aan het noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen, niets ontnomen worden.

PARACLETUS: Schaam jullie. Hoelang willen jullie kinderen blijven? Hoelang bedriegen jullie jezelf, of hoelang willen jullie ons aller Heer van de ganse hemel en aarde niet erkennen? Wanneer het noodlot vrome en slechte lieden maakt, waarom voeden jullie dan jullie kinderen op tot eerbaarheid en het goede? Waarom laten jullie hen naar school gaan, om daarin iets te leren en vroom te worden? Waarom bestellen jullie voor hen daarvoor met grote kosten de schoolmeester? Het is werkelijk zo, dat alle dingen vergeefs zullen zijn. En aangezien het noodlot rijk en arm maakt, en deugdzame en slechte kinderen grootbrengt, moeten jullie hen geenszins naar school sturen. Wat voor zin heeft het. Waartoe zouden jullie hun zoveel have en goed achterlaten[13], je zo hard dag en nacht in moeite en arbeid inspannen, opdat zij na jullie dood geen nood moeten lijden? Houd ermee op; doe zulke dingen niet meer; laat hun geen goederen na[14], noch iets anders; doch beveel hen slechts aan het noodlot aan. Het zou voor jullie genoegzaam aan te raden zijn, voor hen te zorgen, hun genoeg te geven en geen gebrek laten lijden. Ik ga er echter vanuit, dat niemand zo dwaas is, dat hij zich er gans op verlaat[15].
DIDYMUS: Mij dunkt, je begrijpt niet genoegzaam de natuur en kunst, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen. Anders zou je er anders over spreken.
PARACLETUS: Ik weet gewis dat ik het begrijp. Want wanneer men in de minste aangelegenheden op aarde het noodlot en zijn macht niet vertrouwt, hoe zou men het dan in grote en belangrijke handelingen vertrouwen? En wanneer het noodlot niets anders is dan jij ervan zegt, laat dan ook je kinderen naast en bij slecht gezelschap opgroeien, en ook met hen omgaan in alle slechtheid, boeverij en schalksheid en zich hun zeden en gebruiken aanwennen. Terwijl toch het noodlot en de drie godinnen van het leven der mensen, parcae genoemd,

[13] “verlassen”.
[14] “verlaszt”.
[15] “verlasse”. Het lijkt hierom een woordspeling te gaan.

hun iets verordineerd hebben dat toch zijn moet en geschieden moet, en ook niemand ontlopen kan; dan zouden waarlijk een slecht gezelschap, schandelijke praat of gebaren hen niet mogen schaden. Daarvoor waarschuwt ons St.-Paulus, als hij spreekt bij Korinthiërs: “Laat u niet verleiden. Slechts gezwets bederft de goede zeden.”[16] En aangezien je zo’n hoge dunk hebt van dit noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen, en het zo sterk verdedigt, waarom dien je dan andere lieden en anderen omgekeerd jou? Wat zeg ik echter veel over de kinderopvoeding, terwijl je doch je knechten, die thans tot verstand gekomen zijn, niet in het minst in de hand hebt[17]? Want hoe waar is het, dat je hen niet alleen straft en dreigt, doch veelmeer, met alle angst voor pijn, alle eerbaarheid van hen vergt, alsook dat zij het kwaad mijden? En dat je daarnevens ook het gesternte of de invloed van de hemel waaronder zij geboren zijn, beschouwt; of zij om die reden tot het kwaad of het goede geneigd zijn; en dat je hen - alleen opdat zij zich goed houden, vroom en eerbaar zijn - in het geheel niets bespaart? Waarom straf je zo nu en dan de dienaar die tegen je wil handelt, terwijl niet hijzelf aan zijn mishandeling schuldig is, doch zijn geboorte, het noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen? Of waarom loof je een mens wegens zijn deugd, vroomheid en eerbaarheid, terwijl je toch zelf bekent en uitspreekt dat de geboorte en het noodlot de mens daartoe drijven? Daarom mag blijkens jouw mening in het geheel niemand hetzij vroom of slecht worden geacht, en nog minder geprezen worden. Let nu op. Wanneer een astronoom, sterrenkijker, geomanticus of een van dergelijke kunstenaars voor een rijk man zijn geboorteuur berekent[18], hem de horoscoop van zijn geboorte opstelt, en hem toont waartoe hij vanwege de natuur en de geboorte geneigd is, en hem daarnevens ook wilt bepraten dat het niet anders kan zijn dan

[16] Vermoedelijk een verwijzing naar 1 Korinthiërs, 10: 10.
[17] “nit uber sehent”.
[18] “sein Natiuitet machet”.

dat het nu eenmaal deze gang en loop moet hebben op grond van de loop der planeten zoals ze stonden op het uur van zijn geboorte, et cetera: wat denk je, dat deze rijke niet des te minder van stond af aan zijn huishouding en activiteiten onder de loep zou nemen, zodat alle dingen ordelijk verricht worden, niets verwaarloosd, opdat ook zijn goed dagelijks vermeerderd en niet verminderd wordt, en dat hij zich om de beschrijving van zijn horoscoop niet zou bekommeren? Doch waar de woorden voor zijn huisgezin niet zouden helpen, zou hij er zijn vuisten toe gebruiken. Bij dit alles zou hij zijn eigen huisvrouw niets verschonen. Ik zeg niet, of zij op de een of andere manier te brutaal zou zijn en een ontuchtig leven leidt, doch alleen wanneer zij meermalen tegen zijn wil uit het venster naar buiten kijkt. En als zij dan tot hem zegt: “Waarom slaat ge mij?”, sla dan de Venus die mij volgens de geboorte vanuit de kracht van de eeuwige ordening van het noodlot of de beschikking aller dingen aldus hiertoe geneigd en gebaard heeft. Meen je, dat de man zich door de listige rede van zijn vrouw zou bedenken en daarom aan haar zou toegeven? Nee, geenszins. Hij zou veeleer een reden zoeken waarmede hij, de dwaze heremiet[19], zijn vrouw naar zijn wil met slaan zou tuchtigen. God geve[20] waar het noodlot was. Zo doen ook deze mensen die wegens hun zonden gestraft worden, dat zij zonder enige schaamte opgewekt zeggen, dat zij het hebben moeten doen en het ook niet konden laten. Hun aard dwong hen daartoe; zoals men gemeenlijk van dieven zegt, dat iemand iets te stelen moet hebben. Daarnevens vergeten zij echter datgene wat de wijzen schrijven, namelijk dat de sterren de geneigdheid geven, en toch niemand dwingen. Zie je nu nog niet, tot welk onbegrip de mening betreffende de noodlottige ordening of beschikking aller dingen jou drijft? Namelijk, dat niemand uit zichzelf zondigt, niemand aan zichzelf afbreuk doet uit eigen kracht, en

---

[19] “eüfferer”. Vertaling onzeker. Mogelijk een verschrijving van “eüsserer”, wat thans “Äuszerer” heet.

[20] “geb”. Onduidelijk.

dat ook niemand door zijn eigen wil gierig, karig, verkwistend, vrijgevig, rechtvaardig of onrechtvaardig is, of te prijzen; dat een vroom iemand niet geëerd moet worden, en een slechterik niet moet worden gestraft. Kortom, dat alle deugd en ondeugd, alsook hun macht, in het geheel uit het centrum van al het menselijke handelen worden weggenomen. Want als je daarvan zegt, dat niemand iets uit zichzelf doet, en dat hetgeen hij doet - hem onwetend - ergens anders vandaan komt en hij daartoe gedwongen werd, dan mag hij noch als goed, noch als slecht worden betiteld. Aldus is ook de mens voor niets in deze wereld

inn diſe welt geboren / Er hatt auch vergebens ein ver
nünfftige ſeel von Gott empfangen / die mit ſolcher ho
her natur begabt iſt / das der menſch durch ſie alle ding

geboren. Hij heeft ook vergeefs een verstandige ziel van God ontvangen die met zulk een hoge aard begiftigd is, dat de mens door haar alle dingen die op aarde groeien, regeert en erover heerst. Ik zeg ook niet, dat deze verstandige ziel de mens, zoals hij over het noodlot spreekt, slechts vergeefs door God de Schepper van alle dingen is ingegoten; doch veelmeer, hetgeen nog belangrijker is, hem tot de grootste schade, nadeel, ongeluk en tot zijn eigen verderf gegeven is.
DIDYMUS: Thans wil ik ook zeer gaarne horen wat deze[21] wil zeggen, hoe hij besluit, en hem met de grootste ijver aandacht geven.
THEOMACHUS: Doch ik vraag er niet naar wat hij zegt. Ik geef niet een snel ‘daarom’.
PARACLETUS: Welaan, wie oren heeft, die hore.
DIDYMUS: Heb je niet al gezegd, dat wij mensen met grote schade en tot ons verderf in dit tranendal geboren worden?
PARACLETUS: Ja, ik heb het gezegd, volgens jouw opvatting, en wil je ook dit nog duidelijk uitleggen, aantonen en bewijzen.
DIDYMUS: Dan wil ik ook zulks met grote ijver van je horen.

[21] Kennelijk wijzend op Theomachus.

PARACLETUS: Nu, dan vraag ik of je mij wilt aanhoren. Het is evenwel niet een ongemakkelijk, onhandig iets, dat een mens wegens zijn geboorte voor zulk een grote ellende, gevaar en schade geboren is, en aan het einde van zijn leven wederom niet minder tot de hoogste nood en pijn gedwongen moet worden. Het zou in het begin en einde een schandelijk iets zijn, en door ons zoveel mogelijk te ontvluchten moeten worden. Daarenboven is hijzelf de oorzaak van alle ellende.
DIDYMUS: Dan is het nodig dat je mij zulks met andere argumenten bewijst en duidelijker aantoont, want anders blijf ik net zoals eerder twijfelachtig.
PARACLETUS: Zo word je ook terecht Didymus genoemd. Doch let op, en wend al je gedachten hier naartoe. Het is de vijand van ons allen en daarenboven worden wij nog gestraft. Is het echter niet een geheel onpassend iets, dat degene die onrecht geschiedt en geweld moet lijden, allereerst de straf waardig wordt geacht, meer dan de eer? Derhalve moeten wij mensen, aangezien het noodlot met ons aldus omgaat en handelt, zoals gij erover spreekt, onrechtvaardigheid lijden; daarenboven stilzwijgen en niet des te minder daarom gestraft worden. Wat kan ooit als gruwelijker worden beschouwd, dan dat wij tot straf moeten worden veroordeeld door hen, door wie wij worden gedwongen om kwaad te doen en te handelen? Het noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen heeft een doodslager gemaakt. Thans wederom begeert het zijn lijf en leven tot straf, omdat hij hem daarin gevolgd is. Gelijkerwijze alsof iemand een ander met geweld in een bron stort, en hem daarna straft omdat hij erin is gevallen. Welaan, let nu op of er toch nog iets onpassenders of dwazers en armzaligers kan zijn, dan datgene waar het zo toegaat.
DIDYMUS: Ja, ik moet bekennen, dat dit een arme kwestie is.
PARACLETUS: Ja, en veelmeer iemand te vervloeken. Want een vijand vergeeft iemand, wanneer die iets, hetzij groot en hevig, jegens hem, doch met onwil en daartoe gedwongen, doet. Doch het noodlot kan aan niemand iets vergeven. Ook niet

diegenen die het gehoorzaam zijn, en volgen. Nog minder vergeeft het de mensen die het tot kwaad dwingt en uitnodigt. Doch veeleer probeert het zelfs diegenen te straffen die het voordien heeft opgejut en die hen tot zulks een oorzaak was.
DIDYMUS: Ei, ik zou willen bij God, dat het noodlot slechts het gebruik en de gerechtigheid der mensen navolgt, aangezien het van eigen aard geenszins tot barmhartigheid geneigd is.
THEOMACHUS: Net als Didymus wilde jij ook aan de wijsheid en het verstand van het noodlot twijfelen en erop afgeven[22]?
DIDYMUS: Tenzij ik zowel de beide handen en voeten en de zijden van het noodlot zie, zou ik het niet gemakkelijk geloven en ook niet van mijn mening afwijken.
PARACLETUS: Je zou het spoedig zien, en ik zou er niet te lang mee wachten. Doch ga voort zoals je bent aangevangen, over de gerechtigheid der mensen.
DIDYMUS: Alle mensen hebben de gewoonte, dat zij uit innemende zachtmoedigheid en gerechtigheid onder en tussen hetgeen wat vrijwillig en hetgeen niet met wil geschiedt, rechtmatig oordelen. Doch het noodlot (voor zover ik het thans van jou begrijp) straft ook diegene wegens zijn mishandeling, die er met alle dienstbaarheid aan onderworpen is en in zijn macht gevangen ligt.
PARACLETUS: Aangezien daarom alle menselijke aangelegenheden zodanig worden afgewikkeld, zo verwarren ook daarnevens de kijvende godin Erynnis en de helse duivel alle dingen op aarde. Want als het God niet is die dergelijke dingen verricht of het daarneven bezorgt, moet er iets anders zijn dat alle dingen regeert. Daarenboven is het onmogelijk, dat in een zo grote hoeveelheid van vele wonderbaarlijke en onderscheidenlijke dingen het noodlot, de eeuwige ordening ofwel beschikking aller dingen, te allen tijd aanwezig is.

[22] “abtreten”. Vertaling onzeker. Heeft vele betekenissen.

THEOMACHUS: Een wijze en verstandige man ben je, Paracletus. Zeg mij liever aan wie deze voorzienigheid toebehoort.
PARACLETUS: Niemand anders dan de hoogste en unieke God, die je zo serieus bekijkt en bestrijdt. Want als God er niet was, die dit alles overwint[23], hoe zouden dan zoveel dingen een bestendigheid hebben? En wanneer Hij uniek is, die alle dingen voorziet, hoe zouden dan de dingen die Hij geschapen heeft, wederom door Hem veracht worden. Doch zo je meent dat het noodlot alle dingen regeert, klaag dan ook geen echtbreekster aan en vang dan ook geen dief - al grijp je hem ook op heterdaad -, omdat hij dat niet vanuit zichzelf doet, zoals jij zegt.
THEOMACHUS: Wij zeggen de waarheid en liegen er niets bij.
PARACLETUS: Welaan, sla dan geen acht op je zaak. Want als zij allen onder de hoede van het noodlot staan, zou er niets des te minder geschieden wat geschieden moet. Werp van je af, al je goud en zilver; hou geen toezicht op je huishouden; let niet op je knecht, koopmanschap of wat in het algemeen op de markt geschiedt. Er kan niets schadelijks of iets anders gebeuren dan zoals het noodlot het hebben wil.
THEOMACHUS: Wil je ons dan zelfs bespotten?
PARACLETUS: Ach, mijn God, wie zou niet om deze dwaze handeling lachen? Want jijzelf, mijn Theomachus, veracht het oordeel van het noodlot, aangezien je geenszins wilt horen wat ik gezegd heb.
THEOMACHUS: Wat je bazelt, weet ik niet, en ik neem het ook niet aan.
PARACLETUS: Weet je het niet? Weet echter wel, dat wanneer je geboorte en de invloed des hemels, of zelfs het noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen, ooit zo krachtig zou zijn dat het bij uitsluiting alle dingen op aarde zou regeren, wij niet zouden weten wat wij met ons geloof of God aan zouden moeten. En wanneer daarom door het noodlot alle

[23] “erhölt”.

dingen geregeerd worden, handelen wij op aarde opgewekt en zonder enig onderscheid, aangezien door het noodlot alle eer, lof, schande, zonde, schade, wet en oordeel tenietgedaan en opgeheven worden. Nu, mijn Didymus, heb je de zijden, handen en voeten van het noodlot gezien? De macht ervan is niets anders dan een gevangenis, en zijn macht een muizenval.
DIDYMUS: Ja, ik heb het gezien en begrepen, en beken ook, dat ik tot nu toe bedrogen ben geworden.
PARACLETUS: Daarvoor zij God lof en eer. Doch jij, Theomachus, zou niet ophouden om daartegen te strijden, want je kunt hem niet weerstaan, noch overwinnen.
THEOMACHUS: Zoals het geluk en het noodlot, de eeuwige ordening of beschikking aller dingen willen.
PARACLETUS: Ei, ze zullen je de zege laten, doch langzaam genoeg. Is het jou niet net zo, Didymus, heb ik geen gelijk?
DIDYMUS: Ja, waarlijk is het aldus. Doch, mijn Paracletus, aangezien God alleen wijs en goed is, en alle dingen naar Zijn volprezen[24] wijsheid regeert, verwondert het mij, waarom Hij toch de vromen zo hard meermalen pijnigt, en de schurken zo lang negeert[25] en hen genadiglijk verschoont.
PARACLETUS: O, mijn Didymus, beste, Didymus, wanneer je een goed verstand zou hebben, dan zou je het niet zo ijverig navorsen. Want kwesties die voor ons verstand te moeilijk zijn en slechts aan God zijn voorbehouden, moeten wij niet proberen na te vorsen, opdat wij ons niet vergalopperen en in grote dwaling begeven.
DIDYMUS: Zo is het ook beter om iets met eer niet te weten, dan het half en slecht te verkondigen.
PARACLETUS: Ja, zo is de zaak waarlijk. Want net zoals iemand die iets niet weet, niet gestraft mag worden, zo geldt er, wanneer iemand een kwestie op de verkeerde wijze weet en leert, geen pardon. Doch ik wil je dat met de genade Gods iets beter aanduiden, namelijk waarom God een mens lang in

[24] “voltummenliche”.
[25] “ubersicht”.

ogenschouw neemt en hem verschoont, en daarnevens echter iemand anders, zoals gij gezegd hebt, straft.
DIDYMUS: Ik verzoek je, zeg het mij spoedig.
PARACLETUS: Heb je wellicht ook de psalmen horen lezen of zingen?
DIDYMUS: Ja, dagelijks.
PARACLETUS: Dat is goed. Welnu, wat zingt de psalmist, wanneer hij spreekt bij Psalmen, 94: "Wel hem, die Gij tuchtigt, en die Gij leert door Uw wet, opdat Gij hem geduld geeft in kwade tijd, tot voor de goddeloze het graf bereid wordt"?[26] Heb je hier niet de raadgeving van God waarom hij de schurk verschoont, totdat voor de goddeloze het graf bereid wordt? En jij wilt hem thans verdoemen en begraven, voordat voor hem het graf gemaakt is, terwijl men nog graaft. IJl liever niet, en wacht ondertussen.
DIDYMUS: Maar hoe zit het, dat hij zegt, mijn Paracletus, dat voor de goddeloze het graf bereid wordt? Welke zondaar bedoelt hij hier, slechts één mens?
PARACLETUS: Neen, zeker niet, doch het ganse menselijke geslacht. Namelijk de zondaars, hovaardigen en trotsen. Derhalve heeft hij vlak daarvoor gezegd: "Verhef U, gij rechter op aarde. Breng vergelding over de hovaardigen naar hun daad."[27]
DIDYMUS: Wat bedoelt hij echter met degene, wanneer hij zegt: "opdat Gij hem geduld geeft in kwade tijd"? Wat is deze kwade tijd?
PARACLETUS: Waarin de goddelozen menen dat zij thans floreren en dat het hun goed gaat, en daarnevens de rechtvaardigen in bekommernis en ellende verkeren. Doch het werk der rechtvaardigen is de goddelozen een gesel; daarentegen is het geluk en heil der goddelozen hun eigen graf. Doch ik wil niet, mijn Didymus, aangezien Hij de rechtvaardigen geduld geeft totdat de goddelozen het graf wordt toebereid, dat je in dwaze mening denkt dat Hij zijn engelen, of geesten, met houwen en

[26] Psalmen, 94: 12-13.
[27] Psalmen, 94: 2.

schoffelen en ook andere instrumenten besteld heeft, opdat zij in een bijzonder oord een groot graf graven; en daarom met een belachelijk argument zou zeggen - wanneer je vóór je de grote massa aan goddelozen waarneemt -, hoe groot dan wel dit graf zou moeten zijn, dat het een zo grote massa der goddelozen bevat; en dat je daaruit zou concluderen dat God vanwege de lange tijd die voor het graven van het graf nodig is, de schurken moet verschonen. Daarom, mijn Didymus, moet je geenszins zulks denken, laat staan zeggen. Is het niet aldus, dat het graf der zondaars niets anders is, dan de gelukzaligheid der goddelozen hier op aarde? Waarin zij waarachtig uiteindelijk als in de diepste, schandelijkste bron zullen vallen.
DIDYMUS: Dit is een wonderbaarlijk iets, Paracletus, dat de gelukzaligheid een graf der zondaars genoemd wordt.
PARACLETUS: Het is waarlijk de juiste naam. Want God de Heer verschoont en ziet met bijzondere en heimelijke voorzienigheid van Zijn goddelijke gerechtigheid op diegene toe, die Hij als een zondaar en goddeloze beschouwt. Zo geschiedt het, dat de schuldige des te trotser wordt. Van deze hovaardigheid en verheffing evenwel, dacht de zondaar dat het een geweldig iets was, waarmee hij kon opstijgen naar de zaligheid. Doch wanneer wij het met een rechtvaardig oordeel willen onderzoeken, stort dit de zondaar naar de afgrond en het diepste verderf. Derhalve heeft de psalmist de gelukzaligheid der boosaardigen en goddelozen, terecht en goed, een graf genoemd.
DIDYMUS: Je hebt overvloedig genoeg over de hovaardigen en goddelozen gesproken. Zeg nu verder, mijn Paracletus, wat je vindt van de deemoedige en geduldige mensen.
PARACLETUS: Daarentegen worden dezen, die zich meteen onder de grond in deemoed sieren, tenslotte tot aan de sterren des hemels verheven.
DIDYMUS: Welnu, wat zeg je echter dat diegenen moeten doen, die dagelijks gepijnigd worden.

PARACLETUS: Wanneer zij getroost worden, moeten zij rustig en tam[28] worden, en aangezien zij in de wet des Heren geleerd en ook onderwezen zijn, zullen zij hun harten zonder mankeren naar het firmament van de hemel verheffen. Want net zoals de grote sterren en planeten hun loop met alle ijver en bestendigheid dagelijks volbrengen, en daarnevens in het geheel geen acht slaan op het moedwillig handelen van de mensen, zo moeten ook deze mensen die dagelijks gepijnigd worden, geen enkele acht slaan op hetgeen de mens jegens hen doet, doch zulks geheel verachten.

DIDYMUS: Hoe worden zij echter zo sterk getroost, dat zij dat kunnen doen?

PARACLETUS: Hoe? Aangezien iedere mens niets dan vlees en bloed is. Aldus zijn degenen die zo gepijnigd worden, niet des te slechter of bozer dan diegenen, door wie zij aldus onderdrukt worden. Want God de Heer heeft voor deze en gene het vlees aangenomen, die ook deze en gene in de toekomstige tijd tot Zijn rechterstoel en onderzoek zal vorderen.

DIDYMUS: Kijk dan toe. Wanneer God de schurk vooraf iets uitgedeeld heeft, dan zal Hij gewis voor de gelovigen en vromen hun deel behouden.

PARACLETUS: Wees dan ook, wanneer je gepijnigd wordt, geduldig en rustig, net zoals men zegt dat God het zo hebben wil. Vandaar dat het geschiedt, mijn Didymus, dat de schurken thans floreren en in al het geluk wentelen, en daarnevens de vromen gepijnigd worden. Want God alleen weet, hoe Hij over eenieder zal oordelen, en heeft zulks allang voor zichzelf besloten.

DIDYMUS: Zo is derhalve diegene een slecht, wild mens, die zich voorneemt om Hem in de goedheid des harten, Zijn geweld, macht en gerechtigheid, als van de ware en rechtvaardige rechter, te weerstaan.

PARACLETUS: Je spreekt goed over de zaak. Doch luister naar een wonderbaarlijk gericht.

---

[28] "zaum". Waarschijnlijk is 'zahm' bedoeld.

DIDYMUS: Wat is dat, Paracletus?
PARACLETUS: Hoe meer de trots en hovaardigheid zich tegen God verzetten, des te gewelddadiger wordt hij door God verstoten, en zo gelukt het hem dat hij in een verschrikkelijke diepte wordt gestort. Doch iemand die deemoedig is, wordt door God verheven, en hoe meer hij zich vernedert, zoveel te hoger.
DIDYMUS: God is hoog, en boven alle hemel verheven. Wanneer Hij ook hoger is dan alle koren der engelen en hen overstijgt, wie onder de mensen kan dan tot Hem komen?
PARACLETUS: O, spreek je aldus over deze aangelegenheid als een onverstandige, dwaze mens? Ik wil niet dat je je ten dode strekt en opstijgt naar Gods hoogte, doch raad je zaliglijk aan - opdat je in zulk een strekken niet door hovaardigheid barst -: verneder je en lijd alle ellende met geduld en goede hoop. Dan zal Hij zelf naar je afdalen. Begrijpt je thans waarom Hij de schurken zo lang verschoont en aan hen toegeeft?
DIDYMUS: Nog niet gans.
PARACLETUS: En dat is: het graf van de schurken en de goddelozen.
DIDYMUS: Thans begrijp ik het en met grote verwondering.
PARACLETUS: Zet uit je zin alle zorg en aanvechting, want God zegt tegen jou: Hoe en waarom voor de goddelozen een graf bereid wordt, gaat je niet aan om te doorvorsen. Leer slechts uit mijn wet, dat je geduldig bent, net zolang tot voor de goddelozen het graf bereid wordt.
DIDYMUS: Dat is een zalige vermaning. Doch, mijn Paracletus, aangezien ik je altijd als een trouw mens gekend heb, wil ik alleen jou iets vertrouwelijks in je hart zeggen.
PARACLETUS: Welaan, spreek vrij, zonder enige vrees, wat je wilt. Vertrouw mij als jezelf.
DIDYMUS: Er zijn (hetgeen godgeklaagd is) diverse mensen jegens wie ik vanwege hun trouwe gemoed niet weinig altijd gezorgd heb, en die ik ook meermalen een niet geringe dienstbaarheid betoond heb. Die zijn thans zeer ondankbaar

jegens mij, die het vanwege hen verdiend had dat zij zich hadden ingespannen om mij iets goed te betonen. Doch met veel uiteenlopende onredelijkheid, smaad en ergernis houden zij niet op om mij zonder dralen te pijnigen.[29] Waar komt dit, meen je, mijn Paracletus, vandaan?
PARACLETUS: O, Didymus, Didymus, je loopt nog dicht op de aarde, doch wanneer je je gemoed de hoogte in zou willen richten, zou je over deze kwade kwesties als een dwaas niet zo precies navraag doen.
DIDYMUS: O, hoe zalig ben ik, dat ik nog opgericht en onderwezen mag worden.
PARACLETUS: Waarom zou je, o Didymus, niet opgericht en onderwezen worden? Want ik wil mijn ambt slechts op je toepassen opdat je tot troost en wijsheid verheven en onderwezen moogt worden, en wil je de juiste weg tonen.
DIDYMUS: Je doet als bij je naam past[30] en je wel aanstaat.
PARACLETUS: Ik laat [onleesbaar], mijn Didymus, dat je niet door de ondankbaarheid van deze mensen - en van de eerbaarheid van leven van deze lieden hadden wij veel troost en hoop, en zij hebben ook dagelijks met eten en drinken vriendelijk bij ons gewoond, doch zijn thans onze gehate vijanden - verschrikt wordt, omdat hun vijandschap meer reikt tot mening en gewin van eer en deugd, dan dat het ons schadelijk kan zijn.
DIDYMUS: Dat heb ik ook meer dan eens in het koor horen zingen. Doch nog één ding wil ik aan je vragen. Of nu door de goedige, allerbeste Heer onze God het slechte wat ik moet lijden, wordt opgelegd, en met welk doel dat geschiedt.
PARACLETUS: Heb ik je niet eerst gezegd, dat je te veel aan de dwaze vragen hangt? Weet je niet dat alle dingen die ons als zodanig bejegenen, van God komen? God heeft het slechte niet geschapen, en is er ook niet de oorzaak van, doch Hij legt het een bepaalde tijd op.

[29] Deze laatste twee zinnen lopen in het origineel oorzakelijk niet goed.
[30] Namelijk ‘hulpverlener’.

DIDYMUS: Waarom legt hij het dan zo op, mijn Paracletus?
PARACLETUS: God gebruikt het kwaad voor een proeve van de rechtvaardigen, zoals Hij de duivel inzet tegen Job.
DIDYMUS: Is er ook iets wat in dit leven omwille van de schurken wordt uitgevoerd?
PARACLETUS: Ja, hun oord is hier niets anders dan de oven van de goudsmid, waarin de kolen verbrand worden opdat het goud en zilver des te zuiverder wordt. Aldus legt God de slechte goddelozen op, dat zij tegen de anderen woeden en hen tiranniseren, opdat de rechtvaardigen herkend en getoetst worden. Uit de schurken maakt God Zijn gesel. Hij geeft hun de eer, het geweld, de macht en hartelijkheid[31], waardoor de vromen en godzaligen gestraft en gepijnigd worden. Aldus worden alle kwesties der mensen behandeld en geordend, wanneer de vromen niet halsstarrig en trots, doch geduldig worden. Derhalve, mijn Didymus, wees getroost, want de goddeloze zal op de rechtvaardigen toezicht hebben en hen met de tanden verwonden[32]. Doch de Heer zal hen bespotten.
DIDYMUS: Ach God, wat hoor ik daar? Zeg mij, mijn Paracletus, wanneer of met welke gedaante zal de Heer hen bespotten?
PARACLETUS: God de Heer zal hen bespotten, want Hij ziet dat hun dag komt.
DIDYMUS: Wat voor een dag?
PARACLETUS: Waarop hij eenieder naar zijn werken het loon zal geven. En de zondaar zal hij bespotten, die Hij hier op aarde een tijdlang verschoond heeft. Wat zeg je, Didymus, echter hiertoe? Meen je, dat de goddeloze onrechtvaardigheid je kan schaden en hen geenszins?
DIDYMUS: Neen, dat denk ik niet. Want het is onmogelijk dat de slechtheid die door nijd, haat en vijandschap mij tot schade en nadeel door een ander is toegebracht, niet eerder voor degene die het mij uitwendig heeft bereid, schadelijk is, dan voor mij.

---

[31] “herzligkayt”. Vermoedelijk wordt geestdrift bedoeld.
[32] “griszgrammen”.

PARACLETUS: Je spreekt juist over de kwestie. Want op jouw lichaam drukken slechts de tegenslag en het ongeval, doch zijn gemoed en ziel worden door de slechtheid verwond. En alles wat hij je toebereidt, wordt op hemzelf wederom hinderlijk gewroken.
DIDYMUS: Zo zie ik het ook.
PARACLETUS: Want wil je dan verder?
DIDYMUS: Over deze kwestie in het geheel niets meer. Want thans weet ik, dat de vervolging die mij door goddelozen bewezen werd, schadelijk voor hem is, en dat ik er bevrijd en geabsolveerd van ben, en dat hij daarop uiteindelijk te schande moet worden.
PARACLETUS: Voor wie meen je dat het schadelijker is? De goddeloze heeft je in zijn razernij van je goed beroofd. Wie heeft er meer schade van: die het geld of die het goede geloof verliest? Om de verloren eer, trouw en het geloof mogen slechts diegenen bekommerd zijn, wier inwendige ogen van het hart openstaan. Want het goud kan iedereen ogenschijnlijk zien,

lorne eer/trawen vnd glauben bekümmert sein/ denen
jre inwendige augen des hertzens offen stehn. Dann
das gold kan yederman dem schein nach sehen/ aber

doch het geloof en de trouw alleen degenen die met weinigen zijn. Daarenboven heeft iedereen ogen waarmede hij het goud ziet, doch ogen waarmede zij de eerbaarheid en het goede geloof aanschouwen, hebben zij geenszins. Want als zij deze ogen ook hadden, zouden zij waarlijk het goede geloof eerder aanzien, en dit dus veelmeer voor ogen hebben en beminnen. Wanneer men de goddeloze, trouweloze mensen geen geloof schenkt, roepen zij: “O, waar is het geloof, waar is het geloof thans?” En daarnevens beoefenen zij alle trouweloosheid, nijd en haat. Nog beminnen zij het goede geloof, alleen omdat men het hun betoont; niet omdat zij dit wederom aan andere lieden bewijzen.
DIDYMUS: Daarom worden al diegenen die de rechtvaardige mensen vervolgen, met grotere schade en verderf gepijnigd,

omdat in hen hun hart en zin naar het kwaad gewend en verkeerd werd.
PARACLETUS: Je besluit terecht aldus. Want naar hun slechtheid zal God hen vervloeken en straffen.
DIDYMUS: Het is een groot iets, dat aan de goddeloze moedwil en pijniging die zij jegens ons betonen, voor ons zoveel nut ontspringt, wat toch niet hun goede wil of goeddoening, doch eerder onze eigen strijd en kamp genoemd mag worden.
PARACLETUS: Waarlijk, God straft ons door de schurken. Hij gijzelt ons door hen, opdat wij het hemelrijk bereiken. Want aldus gijzelt en straft hij eenieder die hij ter verzoening en mede-erfgenaamschap opneemt.
DIDYMUS: En zoveel ik zie, zo worden de schurken des te meer geluk en welvaart tot hun en grotere verdoemenis hier op aarde vergund, en daarentegen verkrijgt de vrome niets dan angst, nood, vervolging, pijniging en aanvechting, hetgeen hun dan tot kroon der zaligheid een vermeerdering is.
PARACLETUS: God is goed, en wanneer Hij zo nu en dan bij deze wereldlijke zaligheid niet een treurigheid, ongeluk of leed zou bijmengen, zouden wij alle goeds van Hem vergeten, en Hij ons omgekeerd als de ondankbaren daarom verschuldigd zijn te straffen.
DIDYMUS: Aldus toetst en oefent God de vromen door de schurken, en door de tirannie en vervolging door de laatstgenoemden tuchtigt en onderwijst hij de godzaligen.
PARACLETUS: Alleen beoefenen de goddeloze, boosaardige mensen dit, wanneer God het hun toestaat[33] en hen een korte tijd verschoont. Waarom dat echter geschiedt, vraag je wellicht?
DIDYMUS: Ja, gewis.
PARACLETUS: Namelijk opdat iemand moge zeggen: “De Heer is mijn toevlucht geworden.” Zie hier, je zou niet zulk een schat of toevlucht zoeken, wanneer je niet in gevaar en zorg verkeerde. Je bent echter in zorg en gevaar terechtgekomen

[33] “verhängt”. Heeft vele betekenissen.

opdat je om hulp schreeuwt en voor jezelf een toevlucht zoekt. Als het niet zo is, dan mag je thans terecht en redelijkerwijze roepen: “De slechtheid der goddelozen is mij tot een angst en pijn geworden. Doch toen ik door mijn dusdanige aanvechting werd aangedreven, ben ik begonnen om een bescherming en toevlucht te zoeken, die ik in de wereldlijke welvaart en gelukzaligheid verwaarloosd[34] heb.”[35]

DIDYMUS: Ook daarom, zoals je meent, is degene, die steeds in gelukzaligheid, huidige goederen, vreugde en troost hier op aarde leeft en waarover hij zich verheugt, niet te allen tijde en steeds God indachtig.

PARACLETUS: Dat is zeer waar.

DIDYMUS: Derhalve is het redelijk, dat alle wereldlijke hoop afneemt, opdat die welke van God is, toeneemt en ons toekomt.

PARACLETUS: Het is nodig dat dit geschiedt. Want je treurt omdat de Heer je tot toevlucht is geworden, en God tot bijstand en bescherming van je hoop. En opdat je in je hoop niet vertwijfelt, is Hij aanwezig, belooft Hij je iets, richt Hij je op, en matigt voor jou met beperktheid en liefelijkheid al het slechte en de tegenslag die je hier lijden moet.

DIDYMUS: Ik moet dat met waarheid bekennen. Want ik ben nog indachtig, dat de muzen ook zoiets gezongen hebben:

Het geluk brengt je niet zo snel ten val
Dat het je geen rust of pauze[36] laat
En nimmermeer word je verheven
Tot hetgeen in de hoogte zweeft.
Het test of je een man bent
Vermaant je over het jouwe, en raakt je aan.
Opdat je het jouwe niet vergeet
Leert het je te dragen angst en pijn

---

[34] “veracht”.

[35] Deze toeschrijving wordt niet gemarkeerd door aanhalingstekens. Overigens zijn die in het gehele werk nergens gebruikt.

[36] “rhue nocht rast”.

Daarbij gunt het je al het goede
Aangezien het zich ernstig opstelt
Versaag daarom niet, heb geduld
Daardoor verkrijg zijn gunst en hulde.

PARACLETUS: Op deze uitspraak van jou, heb ik een spreuk uit de Heilige Schrift, die hiermee zeer goed valt te rijmen. Paulus zegt namelijk: Een trouwe God is onze Heer, die u niet verder in verzoeking laat vallen dan gij goed kunt verdragen. Doch Hij geeft de verzoeking zulk een uitkomst en einde, dat ge kunt bestaan en standvastig blijven.[37]

DIDYMUS: Thans valt mij nog een andere uitspraak in, aldus:

Die het geluk veracht met raad
En het metterdaad weerstreeft
Die voert de zin van een wijs man
En neemt het gewin van de hoge deugd.

PARACLETUS: Dat is goed gesproken. Want aldus gaat de mens in de vurige oven van alle bekommernis. Niet opdat hij verstoten en gebroken wordt, doch opdat hij gesterkt en volkomen wordt.

DIDYMUS: Nog heb ik een spreuk die niet ongelijk jouw mening is:

Leer met geduld alle angst en nood
Tot in de dood ernstig te lijden.
Want eeuwig wordt het lijden niet
Het heeft een einde en komt tot vrede.
En terwijl ge met geduld voortgaat
Bedenk dan, dat altijd voor de deur
Een ander veel meer moet lijden
Dan wordt voor u al het kwade zoet.

[37] Niet duidelijk waar het citaat begint en eindigt.

PARACLETUS: Nu, mijn Didymus, wat betreft degene die je als onrechtvaardig beschouwt omdat Hij de schurken zo lang verschoont, zie je niet, dat Hij goedig en trouw is jegens jou, omdat Hij bij al jouw hoop een grote toevlucht, bijstand en hulp is geworden? Meen je niet, daaruit een grote troost te hebben ontvangen?
DIDYMUS: Ja, bijna vijandelijk.
PARACLETUS: Wanneer je daarom een slechte en goddeloze mens ziet jubelen in trots en hovaardigheid verheven, gebruikt worden tot grote eer, regeren, door iedereen als eerlijk beschouwd worden, rijk en machtig qua vermogen, daarentegen echter het tegendeel van jou, die thans overvallen, bedroefd en beangstigd werd, dan vraag ik je, dat je op geen enkele manier denkt dat je daarom verworpen, veracht en versmaad bent door God de almachtige. Doch keer in, in je eigen geweten, beteugel je gedachten, opdat treurigheid je niet bedroeft, aanvecht of gans vertwijfelt maakt. Zie en beschouw diegenen die nog meer kwaad en bekommernis geleden en doorstaan hebben, zoals jij thans voor een klein poosje zelf betuigd hebt dat je nog op deze dag lijdt, en dat je niet heiliger of beter dan al dezen bent. Hoeveel mensen liggen op de huidige dag in gevangenissen, die God veel aangenamer zijn dan allen die op aarde genoeg, en in geen enkele aangelegenheid het een of andere gebrek hebben, doch gans vrij, veilig en goed leven. Hoeveel kinderen houden van harte van hun vader, die hen toch dagelijks corrigeert[38], straft en slaat?
DIDYMUS: En terecht, wanneer wij anders de Heilige Schrift willen geloven. Want de zoon die door de vader bemind wordt, wordt ook door hem gestraft.
PARACLETUS: Dit klopt meer dan wat ook. Wanneer je daarom een zoon begeert te zijn van een getrouwe vader, hou dan van hem wanneer hij je straft. Dan zou je diegene met liefde betalen die jou liefheeft. Zo komt het, dat veel vrome mensen met geduldig gemoed Gods straffen lijden en ontvan-

[38] “schlecht”.

gen, en Hem daarom dankbaar zijn en op geen enkele wijze daarin versagen of geschrokken raken.
DIDYMUS: Mij verwondert het echter niet weinig, dat God de Heer, wanneer hij zo sterk liefheeft dat hij mij niet alleen door de ondankbaren laat verachten en versmaden, doch mij thans allang met de hagel en bliksem zo zeer verdorven heeft, dat ik voor menigeen grauw en schuw ben.
PARACLETUS: O, Didymus, Didymus, welk een grote dwaling dwingt jou tot je eigen verderf en schade. O, hoe hard en traag ben je in het geloof. Wil je de wil van God of Zijn gunst een orde geven en voorschrijven? Zie je niet, dat ook de mensen net zo jegens hun kinderen handelen; dat ze de onmogelijke kinderen, voor wie geen hoop is, die zich nimmer laten opvoeden, laten omgaan, handelen en leven naar hun believen? Doch degenen jegens wie zij een vreugde, genot en hoop hebben dat zij zich eerbaar en goed houden, die straffen zij. Zij houden geen toezicht op hen, en waar de woorden niet verkieslijk zijn, gebruiken zij de roede.
DIDYMUS: Geschiedt derhalve, dat dit kind, dat van zijn vader mag leven zoals het zelf wil, uiteindelijk ook van de vaderlijke erfenis wordt buitengesloten?
PARACLETUS: Ja[39], waarlijk, want dit kind straft en tuchtigt hij, aan wie hij de erfenis gunt. En doordat de vader het kind straft, neemt hij het ook als erfgenaam op en verwerpt het geenszins.
DIDYMUS: Daarom moeten wij redelijkerwijze met geduldig gemoed een dergelijke slag en straf van zulk een trouwe vader dulden.
PARACLETUS: Ja, voornamelijk. Daarom, mijn Didymus, zou ik niet willen dat je van een dergelijke wankele en kinderlijke zin zou zijn, dat je in jezelf murmelend spreekt: “Ja, mijn vader heeft mijn broeder liever dan mij. Daarom is Hij toegeeflijk jegens alles wat deze wil. Mij evenwel, terwijl ik het minste

[39] Onduidelijk. Uit het vervolg blijkt immers, dat de vader het kind niet zal uitsluiten van de erfenis. Dus hier zou ‘nee’ moeten staan.

tegen Zijn wil doe, of Zijn gebod overtreed, slaat Hij.” Je zou je veelmeer onder de gesel van je vader moeten verheugen, omdat je door de liefde en met de hoogste ijver naar de erfenis van je vader wordt opgewekt, aangenomen en toegetrokken. Want Hij straft je een tijdlang, doch Hij vervloekt je daarom niet voor eeuwige tijden. Doch degenen die Hij een tijdlang in de gaten houdt en niet straft, worden door hem vervloekt en dezen verlaat Hij in eeuwigheid. Dat God de vromen straft, is tijdelijk. En dat Hij de schurken hier verschoont, is ook tijdelijk. Maak nu echter de keuze, of je liever tijdelijke moeite en arbeid wilt, of de eeuwige straf, of de wereldlijke gelukzaligheid, of het leven dat eeuwiglijk zonder einde duurt.

DIDYMUS: Wie zou zo dwaas en onbezonnen zijn, dat hij niet eerder datgene zou kiezen wat toch bestendig en eeuwig is? Doch, mijn Paracletus, aangezien ik je als een trouwe en goede vriend ken, en ook geloof dat je dat bent, zo wil ik nogmaals niet schuwen om je het verborgene van mijn hart te onthullen.

PARACLETUS: Wat is dat?

DIDYMUS: Ik heb bij mijzelf overwogen, dat ik mij thans geheel en al uit goed geloof en inborstig verlangen van mijn ziel, met God verzoend heb en mij slechts aan Hem wil overgeven, en ook mijn ganse leven dagelijks ter verbetering van al mijn handelingen, zeden en gebruiken heb aangewend. Maar daarnevens word ik zonder ophouden met zware straffen door de gesel Gods gestraft en ben ik derhalve zeer bekommerd. Ik schaam mij ook vanwege het lopende oordeel van het kwaad en kan niet anders denken, dat ik slechts zoveel straf, angst en nood opgelegd krijg vanwege mijn zonden.

PARACLETUS: O, Didymus, Didymus, je bent nog niet echt verstandig en wijs. Ik verzoek je, zeg mij één ding.

DIDYMUS: Wat?

PARACLETUS: Bekommer je je ook om het algemene spreken en zeggen door de schurken?

DIDYMUS: Ja, want dat is menselijk.

PARACLETUS: Veel eerder zou je in het hart vertroost moeten zijn, want je moet weten, dat allen die in God willen leven, vervolging moeten lijden. Mijn waarde, ik verzoek je: sla geen acht op het oordeel van de snode schurk, dat van het rechtvaardige oordeel van God het allerverste afgezonderd is. En omdat het zeer bedrieglijk is, faalt het ook niet zelden. Diegene is waarlijk zalig, die hier op aarde zijn zonden uitboet, en omwille daarvan de straf gewillig duldt. Die mag te zijner tijd van binnen getoetst en beproefd onschuldig en wel afscheid nemen.
DIDYMUS: En wanneer God de Heer de zonden hier in het tijdelijke straft, kan ook de zuivere mens zonder alle zonden naast de goddeloze voor het toornige aangezicht van God in dezelfde situatie het oordeel doorstaan? Ik weet wel, dat je zegt van niet.
PARACLETUS: Je denkt juist. Want God straft iets niet tweemaal. Want als God de Heer hier op aarde de zonden reeds bestraft, hoe zou Zijn ondoorgrondelijke barmhartigheid dan in de toekomstige tijd en wereld handelen? Waarom vrees je dan het oordeel der mensen? Je hebt nimmer gehoord wat de dichter zegt:

Je meent dat God je heeft vergeven
Als een bliksem recht van bovenaf
Een eikenboom naast jou treft
En aan je huis zonder schade voorbijgaat.

Liever mogen al diegenen die zich verheugen over het ongeluk van hun naaste, gewis bedenken, dat hun eigen ongeluk bij hen voor de deur staat en groeit. Zo geschiedt het een os die over jou een dergelijk oordeel zou willen vellen.
DIDYMUS: Aha, o, verheug je allen met mij. Thans heb ik gewis de kant van mijn God en Heers zijde gegrepen, ook de wonden aan Zijn handen gezien. Thans geloof ik zonder twijfel, en wil ook Hem die mij straft en geselt pas echt liefhebben. Want Hij ontneemt mij de wraak en houdt mij net als bij een

toom. Hij alleen regelt alle dingen, zowel het zoet als het bitter dat mij hier op aarde bejegent. Aldus voedt Hij mij op vanuit de hoogte in de laagte; neemt mij tot zich. En van alle slechtheid, die toch slechter is dan het eeuwige vuur, verlost Hij mij genadiglijk en maakt mij vrij. In deze troost ben ik thans getroost en geloof ik pas echt. Ik geloof van ganser harte en beken het met de mond, dat God als een goede, trouwe vader voor het heil van Zijn kinderen alle dingen ordent, doet verlopen, uitvoert en verhoedt.
PARACLETUS: Wanneer je daarom ziet dat een slechte mens rijk wordt, schrik dan niet, en wanneer je een vrome in angst en droefenis ziet, wees dan niet ontsteld. Want in de rijke woont de straf, ginder echter de kroon der zaligheid.
DIDYMUS: Ik kan het ook niet niet verzwijgen, dat ik in mijn jeugd van de Moesi’s aldus geleerd heb:

Het vliegende geluk regeert alleen
De wereld, en wel in het algemeen
Onzeker zijn gang, foutief is zijn steg.
In een oogwenk verandert zijn weg
De schurk genegen, de vrome gehaat
Zonder onderscheid, zonder ophouden
Het overweegt nimmer of de kwestie terecht is
De harten maakt het tot een knecht
Verheft menig man tot eer
Die eerder nooit iets goeds heeft gedaan
Die het niet verdient, hem is het gunstig
Die waardig was, hem is het hatelijk
Dat leidt ertoe, dat het in blindheid dwaalt
Daarom zijn z’n voetstappen verward.

PARACLETUS: Derhalve kroont God de Heer zelfs de krijgers en degenen die de overwinning kraaien. En zelfs verwerpt hij ook en zet diegenen aan de kant, die zich hier verheugen. Want het is onmogelijk dat een slecht mens zo vol slechtheid zit, dat

hij niet ook maar een vonkje van het goede in zich heeft. Omgekeerd wordt ook niemand zo vroom bevonden, die niet een streek[40] en slechte ader, of begeerte der zonden in zich heeft. Zo geschiedt het, dat wanneer de schurk in alles geluk-zalig en goed hier op aarde leeft, dat dit tot zijn verderf en schade toereikend is, en dat hij ook hier op aarde een herhaling van een klein goed ontvangt, en ginder in Zijn wereld gestraft wordt. Doch de vrome lijdt hier alle tegenslag, als straf voor zijn weinige en kleine zonden, opdat hij hierna in eeuwigheid getroost wordt en zaliglijk leeft.

DIDYMUS: Daarom geschiedt het ook, dat geen krijgsman of toekomstige vechter zijn sterkte en vaardigheid aanwendt op de tafel waarop hem allerlei eten en drinken wordt voorgezet, doch hij spaart ze totdat hij voor de kamp en strijd optrekt.

PARACLETUS: Dat zeg je heel terecht. Want dat iemand zich op eten en drinken verlaat en dat doet[41], dat hoort bij een wellustige, niet bij een vechter, die zijn ware kunst in stof, hitte, onder de zon, in zweet, gevaar, angst en nood uitoefent.

DIDYMUS: Dat is waarlijk een juist werk van een kamp en strijd, daarenboven van de ware wonden en pijnen.

PARACLETUS: Een dergelijke kamp strijden diegenen, die er niet op letten of zij al door het menselijke oordeel geoordeeld worden; die ook alle ellende van deze tijd als een geringe last beschouwen, en daarenboven al het goede van deze wereld op waarde schatten als het koren.

DIDYMUS: Met deze spreuk valt ook te rijmen, wat ik van de heilige zusters, de muzen - zoals de god Apollo het voor mij zong - geleerd en ontvangen heb, aldus:

Democritus uit vrije moed
Heeft genoegen genomen met weinig voedsel
Derhalve heeft hij het geluk veracht
En te allen tijde de deugd in acht genomen

---

[40] "dück", 'tück'.
[41] "uñ tröste sich des". Niet geheel duidelijk.

Een eerbaar gemoed, groot voor rijkdom
Moet onophoudelijk geprezen worden
Het slaat dag en nacht acht op niets anders
Dan op het hemelse
Niets wereldlijks neemt het in zijn zin
Voor goud mint het het gewin der deugd
Voor hem is er geen angst voor het leven
Vrolijk, zonder zorg op alle momenten
De eeuwige ordening aller dingen
Acht het als niets, en gans gering
Zijn kracht berust op God de Heer
Die is zijn bescherming hoe het hem gaat
En wanneer hem hier al iets slechts overkomt
Heeft het zijn weg naar het hemelse gerecht
Daar blijft en woont het in eeuwigheid
Bij God, al het ongeluk ten spijt.

PARACLETUS: Verneem nu ook van mij, wat ik op deze school van jou geleerd heb.
DIDYMUS: Welaan, ik wil het horen.
PARACLETUS:[42]

Hou op, klaag niet over het geluk
Of het u zo nu en dan een streek bewijst
Niet daarom is het uw vijand, geloof mij
Zijt ge geduldig, geniet ge zijn gastvrijheid[43]
Wie hoopt, zal veel worden gegeven
Hoop beloont recht tijd en doel
De dwaas vertwijfelt aan de daad
Wanneer hij God niet voor ogen heeft.

Ik zou, mijn Didymus, jou tot troost nog veel willen zeggen, wanneer de tijd ons niet naar elders zou vorderen en wij niets

[42] Wordt hier niet genoemd.
[43] “schier”.

om handen hadden. Daarom moet ik het thans en bij dit berouw laten.
DIDYMUS: Doch wij moeten niet van elkander scheiden zonder bijzondere dankzegging aan God de Heer. Aangezien alleen Hij onze Heer en God is, moeten wij Hem in rede beminnen, voor ogen hebben, en Hem ook al ons doen en laten, aanbevelen. opdat hij over ons waakt, en onze bescherming en bijstand is.
PARACLETUS: Welaan, spreek met mij aldus:

Net zoals de golven in de zee
De scheepslieden voeren in gevaar
Het schip gruwelijk verwoesten
Verdrinken vaak onstuimig
Hetgeen Pyrrus geprobeerd heeft
Toen hij de geweldige stad belegerde
Tarentum, net als Ulysses
Zulks in een storm leerde
Toen hij vluchtig uit Troje wegtrok
Uit watersnood moeizaam ontvluchtte
Zo staan wij mensen op aarde
In angst, aanvechting, nood en gevaar
Armzalig, naakt en ook bloot
In gevaarlijkheden gans troosteloos
Daarom, o Heer, verneem de klacht
Zonder U ons niemand helpen kan
Verleen ons genade, opdat wij met macht
Door U hier menigvuldig mogen zegevieren
Na dit leven verlangen
De eeuwige vreugde te ontvangen
Met Uw heiligen in het gemeen
In U hopen wij slechts alleen
Bekennen U vanuit de grond van ons hart
U zij lof, eer te aller stond,
Amen.

Einde van de dialoog.

Gedrukt te Augsburg door Heinrich Steiner
in het jaar 1544.